Föreläsningar vid Stockholms högskola, HT 1889 : L40:86 B /

Rydberg, Viktor,

HS L40:86 B

KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

L 40:86 B:5

5.

8/10 1889.

(11 Bl.)

N:o 5.

I de föregående föreläsningarna har jag sökt uppvisa, under huruvida vilkor det var möjligt, att en kultur civilisation, sådan som den hellenska, som en konst, sådan som den hellenska, kunde uppkomma. Låt oss icke fastna i den tanken, att vi med de hjälpmedel, som den historisk-induktiva metoden förfogar, kunna fullständigt uppvisa dessa vilkor. Jag nödgades att i slutet af närstående föreläsning taga till hjälp en faktor, som själf icke låter sig fullständigt förklara, nämligen de för den ariska racen karakteristiska egenskaper, som hellenerna, när de bemäktigade sig den södra delen af den öst-europeiska halfön, egenskaper, som de utbildat under årtusendens depnad i det ariska urlandet, det. för greker, italer och, germaner och indo-iraker gemensamma urtidshemmet, ett land med en obildsnatur, med strånga vintrar, men likväl bördigt nog, för att gifva nomadiserande stammar näring för att deras hjordar och växtlighet på deras primitivt odlade åkerfält. Men hvarken ett oblidt klimat eller ett nomadiserande lefnadssätt gifvar största förklaringen på dessa ariska racekarakter, som, medförd af hellenerna till det nya sköna fädernesland de förvärfvade sig, var den psykologiska förutsättningen för att de skulle vanda hvad de blefvo. Tungusen och Mongolen äfven hafva från prehistoriska tider intill denna dag fört ett nomadiserande lif under klimatiska förhållanden, som väl icke i synnerlighet höja sig från det ariska urlandets; men de ha icke det ariska lynnet, ha icke diktat en mythologi, sådan som den af en naiv, men storartad verldsåskådning uppburna ariska mythologien; de ha icke i poetisk form uppträdt som verldsregerare och, om Hellas att berätta det, i stället för hellenernas ariska stamfränder, hade blifvit erövrade och befolkade af dessa nomadiserande, platt-nu med skeft vilda ögon, platta näsor, utstående kindben och platta hufvudskålar, kan man ha skäl att betvifla, att de, med alla de aktningsvärda egenskaper, som utmärka dem, skulle hafva skapat en kultur, sådan som den hellenska, en bild. Man kan betvifla, att en Fidias, en Praxiteles, en Parrhasios, en Apelles skulle uppstått ibland dem. Man kan betvifla, att de skulle varit i stånd att idealisera sin racetyp derhän att kunna framställa en majestätisk Zeus, jämförlig med den olympiske, som dväg, hvilka med all idealisering

8/10. 89.

och skulle förbliva ~~finnarnes~~ kalmuckens, mongoloidens. Jag antager emellertid, att Europa under dess vilde aldrig skulle blifvit annat än hvad det i vissa trakter i denna dag är, der icke-hellenska valaker bota sina hjordar, men hvilka faktorer är det, som skapat det ariska grundkaraktersraceatypen och gifvit åt de folk, som bära den, löftet att varda hela jordens herrar? Och hvilka faktorer är det, som gifvit den ariske hellenen och den ariske romaren så olika lynnen, ehuru de båda utvecklat sig under luftstreck, hvilka tämligen likna hvarandra? Vi stå här ännu inför gåtor, trots alla erkännandevärda försök att lösa dem. Att folkens de olika andliga anlag stå i nära samband med planetens ytas konfiguration, med dess luftstreck och växtzoner kan tagas för gifvet, likasom, för att gå längre, vår planets egna lifsvillkor bero af dess ställning i vårt solsystem och vår sols lifsvillkor och värmeutvecklingsförmåga af dess mätande ställning åter bana i världsrymden. Hvarje problem, äfven det, som nu är föremål för våra betraktelser, visar sig vara ett moment i det stora världsförklaringsproblemet. Och då vi ingenting veta om villkoren för hjelpa den ariska racens uppkomst, om dess prearkeologiska och prenegrologiska öden, som sannolikt än i dag göra sig sina följder gällande inom oss, så måste vi klyftsamt erkänna, att den historisk-induktiva metod, hvarpå vi måste begagna, blott kan uppvisa de närmaste och mest i ögonen fallande orsakerna till den ariska civilisationens uppkomst och undergång och påvägbringande.

För de närmaste orsakerna till den egendomliga gestaltning den hellenska civilisationen, särskildt dess konst, erhöll, har jag förut sökt redogöra. Det grekiska landets fördelning i små, af naturen befästade områden, gynnade utvecklingen af små hjelpstående samhällen, i hvilka staten och staden voro nästan lika ett enda begrepp. De små samhällena måste känna förvissa sig med en viljestyrka; hvarje medborgare måste derför uppfostras till en fosterlandskärlekande vapendugelig medborgare. Så framträdde nödvändigheten den omätligt vigtiga betydelsefulla grundsatsen, att hvarje till fri medborgarelighet berättigad individ skulle utvecklas till högsta möjliga moraliska och fysiska kraft. I den tvåfaldiga uppfostran, som denna grundsats medförde, ingick gymnastiken som ett huvudämne. Gymnastiken utvecklade ej endast folkstammens kraft, utan och dess fägring och skärpte blicken för alla de förhållanden, under hvilka en på naturstadiet

8/10. 89.

hvilande, från all gammal Konstrian och gamla schablonen frigjord, och till den ideala Skönheten svingande plastik och målarekonst kunna uppkomma.

Om under dessa förhållanden den hellenska konsten genomlöpte åtskilliga skeden, som jag längre fram, under behandlingen af hjelpa Konstgrenen, har att skildra. Man är nu som i förstone sysselsatt med att samla och studera de minnesmärken dess varaktighet och dess skoltid efterlemnat; dessa lär mer och mer kunna dess ynglingatids kämpa svingande, jämförliga i sunliga skepten med den italienska konstens före med den egentliga renässansen, och man har också, tack vare nyare upptäckter, lärt bättre skatta dess fullmognadstid, dess blomstrings fulländade blomstrings mästerverk, som skilja sig i mycket från och vida öfverträffa den hellenisk-romerska Konstens monumenter, efter hvilka man förut bedömde dess beskaffenhet. Men det kom omsider en till slut en tid, då den hellenska konsten åldrades och stod vid randen af sin graf.

Hvarför åldrades och förföll hon? Vid besvarandet af den frågan finnes det till intet att tala om alltings förgänglighet. Denna allmänna egenskap icke förklarar ingen. Att hvarje mennisklig uppväxer, mognar, åldras och dör är en erfarenhet, som ej i någon mån upplyser oss huruvida så sker. Lika lätt kan man med alltings förgänglighet förklara, huruvida konstriktningar uppkomma och försvinna. Men om de af mig förut anförda, visserligen icke tillräckliga, förklaringsgrunderna för den grekiska Konstens uppkomst äro med all sin blomstring riktiga så långt de räcka, så måste deraf följa, att den grekiska hellenska Konsten förföll, emedan dessa samma dessa ansatser hade upphört att verka. Var det i hjelpa verket så?

Den hellenska Konstens hade, som jag nämt och upprepat, sin närmaste förklaringsgrund i tillvaron af små hjelpständiga stater, som för att bevaka sin hjelpständighet och värna sitt liv måste göra af hvarje till medborgerliga rättigheter bestånd individ allt hvad af honom göras kunde i moraliskt och kroppsligt afseende. Det är individernas utbildning till högsta möjliga kraft, hvarav den hellenska kulturen, det hellenska skönhetslifvet, den hellenska Konsten erhållit den egendomlighet, som skiljer dem så djupt i från och höjer dem så högt utöfver kulturen i forntidens stora monarkier, der individen försummades, emedan han icke hade samma värde. Äro minne

8/10. 89.

förutsättningar riktiga, måste således den ~~hellenitka kulturen, da~~ hellenska kulturen hafva förlorat grundvillkoret för en fortsatt lefnad, ~~ifa~~ när det kom en tid, då dessa små stater upphört att vara sjelfständiga och ~~icke~~ inträdde i lefnadsvilkor, som icke längre nödvändiggjorde den individuella utbildningen.

Detta bekräftas af historien. ~~Små sjelfständiga~~ Att en folkstam i dessa den hellenska, splittrade sig i en mängd smårepubliker, i stället för att organisera till ett stort politiskt helt, ~~hade~~ hade, bredvid sina oupphörliga fejder, äfven en påtaglig tillfarsa med sig för hela stammens sjelfständiga lif. De små staterna sträfvade till att vända större; de starkare angrepo och lade under sig de svagare. De starkaste kämpade sins emellan med förtvifladt ansträngningar om öfvermakten öfver alla. Krig mellan hellener vardt det normala tillståndet i Hellas. Man häpnar öfver dessa små staters förmåga af så envisa ansträngningar, så ofantliga blodsoffer, dess mer dyrbara, som, mark vägdt, hvarje fallen Krigares död innebar en betydande förlust af för samhället, emedan hvarje nödtorftig kunnig för det samhälle han tillhörde. Märkvärdigt nog förtror Konsten att blomstra under allt detta. Det macedoniska öfvervåldet genomskar ej heller de rötter Konsten hade i den individuella menniskans utbildning. Rötterna försvagades, men fortfor dock att lefva och fungera, och den hellenska kulturen fick genom Alexanders segrar öfven Asiaterna ett utbredningsområde af ofantlig utsträckning. Men på den mellersta af de sydeuropeiska halföarna hade ett af hellenerna länge föga beaktadt och kändt samhälle uppvuxit, som efter sju århundradens ansträngningar tycktes lägga under sitt välde hela Medelhafsbäckenet och flere stora länder i dess grannskap. Det var Rom! — —

Rom hade från början samma behof som de hellenska småstaterna att individuelt utbilda sina medborgare, för att öka sitt lefvande kraft-kapital. Rom gjorde det äfven. Men derför uppstod likväl icke ett ovanligt konstlif. Dess blå himmel, dess ~~klara och~~ soldränkta natur, de plastiskt formade bergslinierna, kring dess ögonrund, dess egenskap att vara en stat, inskränkt till en stad, som dagligen och stundligen hade att väja sitt lif mot grannarne, dess innevånares otvifvelaktigt ariska bård – allt detta alla dessa faktorer frambragte icke vid Tibern hvad de frambragt i Hellas. För att detta skulle ske saknades en faktor,

8/10. 89.

som nu många hellenska samhällen egde: den af naturen hjelp~~~~ kring dessa anordnade befästningen, som medgaf den andrans i kampen för tillvaron och underlättade deras försvar. Så långt statens historia kan spåras tillbaka, voro de sedan nu besjungna kullarne vid Tibern med deras mellanliggande sanka dälder ett ~~fä~~ soldatläger, snarare än en stad i grekisk mening, ett läger, som ständigt måste vara på sin vakt, för att afvärja angrepp, och ständigt påpasslig för att göra lyckliga utfall. I soldatläger blomstra konsten icke, men väl en disciplin och en subordination, som, mycket i mycket annat, just icke är ~~fö~~ gynnande för fantasiens utveckling, och jämte modet och tapperheten kräfves den förmågan af praktisk beräkning, af klughet parad med ihärdighet och tålamod. Inga förklaringsförsök i världen kunna angifva, hvarför dessa för tillvarelsestriden nu nödiga egenskaper koncentrerades mer hos romarne än hos något annat bland de italiska samhällen, som uppkommit under enahanda liknande villkor. Men hvad man kan säga är, att samhällen, uppstående under de villkoren, verkligen kunde utveckla sig till betydenhet och bevara sig, utan att de egenskaperna förkrympos till anlaget, samt att dessa egenskaper måtte sammanväxa till en ~~vorde till en~~ nationalkarakter, hos det folk, som ständigt hade att odla dem, för att kunna lefva. ~~och blom-~~ ~~stra~~.

Hellas vardt, som så många andra länder, en romersk provins. Jag förbigår de förhärjningar och de lidanden, som följde med eröfringen. Eröfringen kunde försprida eller tillintetgöra ~~dess~~ dess konstskatter och gjorde det; men om hon ~~ej~~ icke också genomträngt konstens lifsrötter, så hade förstörelsen betydt föga och snart blifvit uppvägd af nya konstskapelser. Och efter hand visade sig det romerska herraväldet öfver Hellas med sina just nödiga välsignelser, som endast den varaktiga fredställningen borde bereda åt den hellenska konsten en ny varaktig guldålder. Sedan Rom genom Cæsar Augustus blifvit en monarki med republikanska attributer, kunde den civiliserade världen åtnjuta en fred och lefva under en ordning, dittills exempellös. Kriget mellan de hellenska staterna hade upphört, och fredens gyllene horn utströdde sina skatter öfver Grekland, likasom öfver andra romerska provinser. Hellenerna lefde nu utan att behöfva frukta fasor från hvarandra eller från främmande härskaror,

8/10. 89.

ty Roms legioner beskyddade dem. Och hvilka älskvärde beskyddare desse romare under normala förhållanden voro! De många bland dem voro nu ärliga att fredraga hellenska språket framför sitt eget romerska. Grekiskan var, synnerligast inom den romerska damevärlden, hvad franskan kanske ännu är i våra flickpensioner. Den grekiska litteraturen lästes och beundrades. Romaren ansåg sig icke riktigt bildad, om han icke kunde citera ur de store hellenska skalderna. Och den hellenska. Förnäme romare vallfärdade till Grekland som till sin världskulturens vagga och bekrädde Attikas mark med nästan samma kärlek som Korsfararna bekrädde Judalands. Och den grekiska konsten sedan! Det vore alldeles orätt att säga, att den missaktades af romarne. Han ansåg sig För att anses riktigt bildad, borde han känna ej allenast de grekiska skalderna och filosoferna, utan ock var ej heller riktigt bildad, om han icke kände de store hellenska konstnärernas namn och förnämsta verk och kunde resonnera öfver dem ungefär så som en hufvudstadsbeskickning i våra dagar resonnerar öfver teatern. Antagligen ha aldrig så många grekiska konstverk blifvit bestälda och väl betalade af romerska och enskilde kapitalister, som under de närmaste manåldrarne efter kejsar Augustus.

Och nu behöfde ingen hellenisk skulptör eller målare eller skald eller vetenskapsman befara vedervåga att iklädа sig vapenrustning och då på slagfältet. Ingen kan säga, huru många hellenska själen på konstens och vetenskapens områden skördades i förtid på slagfälten. Det var icke alla som hade den turen att som Sofokles Men man kan vara tämligen säker om att den romerska soldatutskrifningen skonade dem. De hellenska staterna besparades det visserligen mycket vackra, men invärtesmänniskan utbildad, ädelt och entusiastisk ungdom trängde ut till strid, och fick ej heller se efter en vunnen seger, såsom den vid Salamis, en femtonårig gosse skald, till namn Sofokles, till utseendet en gudagosse, framträdande med aflagd dräkt för att dansa segerdansen och sjunga segersången framför den upprests trofén. Medborgarerätt hörde numera icke mer, ehuru hvarje soldat, som icke tillhörde plattan eller hjelptrupperna, borde ha romersk medborgarerätt. De romerska legionerna bestodo dels af värfvadt manskap, dels af utskrifvet folk. Det var ej heller mer än i fråga att ha redan på gossetiden genom gymnastik och vapenöfning utbildade stridsmän. Allt som behöfdes för rekryten att vara att vara utan lyte och ha en längd af minst 5 fot och 10 tum.

8/10. 89.

Hvad som förut utmärkt de små sjelfständiga hellenska samhällena, nämligen den på hvarje individ riktade omsorgen om hans utbildning till en frisk, stark, vapenöfvad, rätt fosterland i lust och nöd tillgifven, för hvarje uppoffring benägen medborgare erfordrades icke mer. Bland de iakttagelser, som vetenskapen om det organiska lifvet ~~äuser sig ha gjort~~ när gjort är den, att sådana organer och egenskaper, som ett djur icke längre behöfver och följdenligen ej begagnar sig af, förkomma. Detsamma gäller om menniskan och de mänskliga samhällena. Hellenerna behöfde icke längre, för att bespara, ~~fosterlandskärleken, och den ra~~ den mänskliga och fysiska racefullkomlighet, som aldrig kan vinnas på annan väg än de hade vunnit den. De kunde låta gymnastiken förfalla, och ~~i den mån som~~ den förföll så småningom, för att gifva rum åt utbildandet af yrkesatleter, som kunde uppvisas vid de Olympiska spelen ungefär så som vildiga djur uppvisas vid kreatursutställningarna. I och med gymnastikens förfall minskades efter hand den hellenska racens skönhet och ~~och~~ stympades den konstnärliga blicken för menniskokroppens proportioner, muskulatur och rörelser. Med racens skönhetens aftagande aftog också det på det ideala riktade konststräfvandet; ty, strängt taget, var den hellenska konstidealismen ej annat än en sund realism, som fick idealistisk prägel, derför att verkligheten själf, racen själf var vacker och eggade fantasien till formskönа skapelser. Sedan dessa af verkligheten själf erbjudna villkoren för en idealistisk konst börjat mer och mer försvinna, märkte idealismen dels i ~~utlyftandet~~ afstå ett betydligt område åt en naturalism, som icke bryr sig om skönheten; dels på det område, som den behöll, förfelar i ett så småningom allt mer ~~svartsjukt~~ växande tillstånd som en rent schematisk, efter schabloner arbetande idealism, som är den sämsta af alla konstriktningar.

Af icke mindre innebörd för konstens fortgående förfall var den aktiva, offervilliga fosterlandskärlekens aftagande, sedan de hellenska samhällena, skyddade af Roms vapen, icke längre hade behof af henne för att fortexistera. Ett folk, för att hålla sig friskt, märke ega i sin andliga värld någon källa med befriande vatten, någon Kastalia, hvarur det kan dricka ~~sin~~ ren entusiasm, ~~Det vore det också en entusiasm~~ entusiasmen för praktiska, drömda, aldrig uppnåeliga mål. Det är en dryck, som nationernas andliga nervsystem, om jag så får uttrycka mig, behöfver ~~kräfver~~ en Hellas ~~Hellenen~~ i sin uppväxt och blomstringstid hade denna entusiasm i sin religiöst skönda, ~~mot gudarna~~ af vördnad för gudakulten närda fosterlandskärlek. Det skulle varit för hellenen en ofattlig, en afskyvärd tanke, att staten, för att bespara sitt civilisationskapital, skulle

8/10. 84.

befriat sina vetenskapsidkare, skalder och konstnärer från utsigten att dö på slagfälten. De skulle med mednan och välsignelse lyssnat till det s. k. sjuttonde förståndets försäkran, att en legoknecht kan i ledet göra samma tjenst som en man sådan, och att legoknechtens död har samma innebörd en ringa förlust för staten, medan en Sofokles, en Platos, en Fidias' död på slagfältet skulle innebära en stor. Snillena fingo kämpa och stupa vid sidan af de andre medborgarne, och så länge som detta ansågs för en härlig död och ett värdigt offer, bragt åt samhället, så länge märktes ingen brist på uppoffrandena märkesmän för hellenisk andelif. Men när fosterlandskärlekens källsprång icke längre flöde fram, så var all möjlig bespa-ring af statens kulturkapital icke i stånd att ersätta den brist, som uppstod på sådana märkesmän. Ett ädelt konst kräfver ett ädelt andelif. Der det senare försvinner, försvinner den förra.

Förtvinings-processen fortgick naturligtvis långsamt och under omständigheter, som äro högligen lärorika. Ty på ytan såg det ut, som om allting löpande åt den hellenska konstens blomstring utan like i skygd af den fred och den ordning, som Rom upprätthöll inom sitt väldes vidsträckta område. Allt hvad det s. k. sjuttonde förståndet uppställt som villkor för konstens blomstring förefanns i rikaste mån. Jag skall i några drag skildra konstverksamheten under det romerska kejsardömets första århundraden och derved påvisa, hvad redan kulturhistorikern Friedländer på sina ställen framhållit, att den, kvantitativt taget, var gigantisk, sedt, var så kolossal, att vårt eget århundrades konstverksamhet är i jämförelse dermed af tarflig storlek.

Således: på ytan en storartad verksamhet, som löper gigantiska resultat: derinnunder en långsamt fortgående minskning af de andliga krafter, som möj' utgjorde den stora, den ideala konstens lifsvillkor. En nyligen afliden estetiker skald, Robert Hamerling, har i ett gripande dikt skildrat en liknande stridespel. Hans skildring gäller emellertid våra moderna samhällen; men den förekommer en bild, som ändamålsenligt målar hvad som föregick i det romerska världsriket. Hamerling ser i sin fantasi, att skepp hava utrustats byggts att skepp af ofantlig storlek. De största hafsvågor skola bryta sig sjelfva af en liten insjös böljor mot stupade stränder. Dess master resas emot skyn. Men medan det byggas, så sjunker nivån af det haf, som skall bära det. Den

8/10. 84.

sjunker långsamt, men oaflåtligt; och när det stolta skeppet lupit af stapeln, står det med kölen ned i böljorna gytjan, och vattnet sjunker mer och mer, lemnande kolossen åt stunna i gytjan.

Först några ord om arkitektverksamheten under det romerska Kejsardömet. De väldiga minnesmärken, städda öfver världshet af dess skapare, många äro förstörda, men ännu i dag om denna verksamhet. Det allra mesta är förbrändt. Den enda återstoden talar icke dess mindre ett språk, som ej kan missförstås, och vittnar för sanningen af de ord, som en hellenisk man, Strabo, uttalade härom år 161 efter Kristus. "När," säger han, utan tvifvel med en jämförande tanke på sitt eget fädernesland, Hellas, storhetstid, "äro många städer som nu (under romarväldet), och när voro de så mycket som nu? Hvilken herrlighet i forntiden kunde under hvarje dagarna anlända till en stad eller genomresa två, tre städer, som nu äro knappt nämnbara? Under ett välde, i romerska cæsarer, höja sig nu alla hellenska städer i skönhet och prakt, hyllande eder med sina monumentala prakthyggnader och konstverk. Med städer, som blifvit anlagda eller förstorade under edert välde, äro kusterna och de inre landskapen uppfyllda. Jonien står främst i glans och härlighet, och likamycket som Hellas' städer förstora öfverträffade alla andra genom konstens prydnad och behag, lika mycket öfverträffa de nu sin egen forntid. Hela jorden är som skrudad i festkläder, och alla städer täfla om priset att vara den yppersta och skönaste smyckade. Öfver allt ses palestrer, vattenledningar, propyleer, tempel, verkstäder och thoter. Städerna stråla i glans, och landsbygderna likna trädgårdar." Det är visserligen en rhetor, som att uttrycka sig med prunkande ord, som yttrat detta i ett loftal till Roms cæsarer; men det ligger knappt någon öfverdrift i hans skildring. Den klassiska arkeologien och historien bekräfta i det väsendtliga skildringens sanning. Ända till de yttersta utkanterna af det romerska väldet kunde man finna städer, som öfver- skulle ha öfverträffat vår egen tids monumentet genom den prakt de utvecklade i sina byggnader och sin rikedom på konstens alster. Städer af sådant slag fann man i den östra delen af Germanien, i Britannien, i Tiberbäcken, Lauriet, Moldau och Vallachiet, och tämligen långt in i Afrika; dem man nu mera knappt förmår öfvervinna. Också läser man i ett bref från kejsar Trajanus till den bekante författaren Plinius den yngre, att skicklige och uppfinningsrike arkitekter

8/10. 89.

finnas i alla provinser. Det ~~finnas~~ geo skäl att antaga, att största delen af dessa arkitekturer voro af grekisk bird. Det var i hvarje fall den hellenska arkitekturens traditioner, som af dem tillämpades öfver hela den romerska världen. Redan dessförinnan hade samma traditioner erövrat stora delar af Asien, gått ifrån Eufrat, Tigris och Indus in till Indien och i nordöstlig riktning hunnit centralasiatiska ängder.

Under det romerska kejsardömet, liksom i den grekiska sjelfständighetstiden voro de hellenska städerna afundsjuka på hvarandra. Nu ansträngde de sig för att öfverbjuda hvarandra i ståtliga byggnader. Och öfver allt hade ej blott de stora, utan och de medelstora städerna, (i hela det romerska riket) lust att, så långt kraften medgåfs, uppföra prunkbyggnader af det världsbehärskande Rom. De hade sina ofta i kolossal skala tillbyggda badhus, sina teatrar och cirkar och sin amfiteatar, samt framför allt sina med helgedomar och pelargångar omgifna torg och sina kapitolier, som i likhet med det romerska, hade tempel åt Jupiter Juno och Minerva. Byggnadsverksamheten, mycket som den gällde byggnader af kommunal natur, var reglerad genom statens lagar. När monumentala städer skulle uppföras, uppmuntrades, liksom i våra dagar, ~~kom~~ kunde kommuner att insända sina ritningar och kostnadsförslag. Till bestridandet af kostnaderna voro vissa påbud föreskrifna; men det är osäkert, om dessa uppgingo till sådana belopp som de summor, hvilka enskilde rike medborgare för sådana ändamål ställde till sin kommuns förfogande. Den frikostighet, som privatmän därvid ådagalade, har intet motstycke i den egna tidens historia. Orsakerna härtill voro flere. Och gifvetvis fann på städernas sjelfständighetstid ~~en anden, den~~ upp för kommunala ändamål en offerbenägenhet, som hade traditionen och bruket för sig; dels sörjde själfva lagarne för att offerbenägenheten skulle styras genom vädjande till äregirigheten. På de stora byggnaderna anbragtes inskrifter, som stodo under statens beskydd, och meddelade eftervärlden de frikostige gifvarnes namn; vanligt var det också att åt den med kransar och statyer, med hedersplatser vid städernas spel, med kommunala anbetanden o.s.v. ä/minnesvärde i en stad hade gifvare också, på grund af traditioner från själfständighetstiden, anspråk på de rikes frikostighet för offentliga ändamål. Det rådde i den antika världen en stark rotad föreställning, som ~~vår egen tid~~ egare tider principiellt bestridt, att en privatrikedom är i vår

8/10. 89.

man också en kommunal förmögenhet, som egaren ej har rättighet att hålla oprichtbar för det allmänna bästa. Juridiskt kunde man icke köpa det, men man gjorde det moraliskt, och den kapitalist, som icke rättade sig derefter, straffades med misshushållning från medborgarnes sida. De exempel, som historien och inskriftsamlingarne bevara på förnämlig fikostighet i och för allmänna byggnader, äro rent af egnade att ingifva oss, den nuvarande tidens menniskor, förvåning. När staden Cremona blåst och blifvit förstörd af en eldsvåda, var det rika privatmän, som byggde upp dess tempel och pelargångar. Bröderna Stertinius, som voro kejsar Claudius' läkare, nedlade hela sin stora förmögenhet på offentliga byggnader i Neapel. Bland hellenerna var det i synnerhet rhetorer, hvilka som offentlige föreläsare och lärare i vältalighet förvärfvat rikedomar, som utmärkte sig i detta afseende. Smyrna smyckades och utvidgades med flere gator af en rhetor. Pergamus nästan nybyggdes af en annan. En tredje förnämde Ephesus med dess ryktbara Dianatempel medels en pelargång. Men mest ryktbar af alla dessa grekiska rhetorer för sin fikostighet är Herodes Atticus, som lefde i andra århundradet. Herodes Atticus, som förvärfvat en ofantlig förmögenhet och bekläddt de högsta ämbetsvärdigheter, kunde sätta sitt namn på en mängd öfver Grekland och Italien spridda monumentala byggnader, smyckade med den rikaste prakt. När kejsar Hadrianus skänkte staden Troas 2 millioner drachmer till en vattenledning, skänkte Herodes Atticus 4 millioner för samma ändamål, och med Hadrianus täflade han likaledes i att pryda dess gemenskapsamma älskling Athen med byggnader, som de kommande bland sina värdigaste Propyléerna och Parthenon. Särdeles brukligt var att i sina testamenten anslå summor till kommunala byggnadsföretag. Jag behöfver icke tillägga, att cæsarerna voro de förnämste byggherrarne. Jättestora monumenter sitta än i dag derom, ehuru Neros gyllene palats, som upptog hela qvarter, jämnats med jorden och dess ogoliska prakt försvunnit, efterlemnande knappt annat än en underjordisk korridor, dekorerad, hvars dekorativa utstyrsel tagit enligt sägnen gifvit Rafael idéer och mönster för hans dekorativa arbeten i Vatikanen.

Jag fortsätter denna redogörelse i nästa föreläsning. Den hellenisk-romerska konstverksamheten har spelat en så stor roll i världshistorien, att en allmän öfverblick öfver densamma bör gå före en framställning af de konsthistoriska enskildheterna.

8/10. 89.